

---

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

### ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Աշոտ Մելքոնյան</b> – Արևիք– Մեղրին Հայաստանի պատմաքաղաքական հոլովույթում (անգլ.) .....                                                                         | 3   |
| <b>Գայանե Մախմուրյան</b> – 1921 թ. մարտի 16 (18)-ի Մոսկվայի պայմանագրի պատմաքաղաքական գնահատման շուրջ (անգլ.) .....                                               | 15  |
| <b>Աշոտ Մանուչարյան</b> – Վանանդի եպիսկոպոսական թեմը (IV–VIII դարեր) .....                                                                                        | 40  |
| <b>Արտակ Մաղալյան</b> – Գանձասարի կաթողիկոս Գրիգոր Հասան-Ջալալյանի ուրացության հարցի շուրջ (XVI դար) .....                                                        | 50  |
| <b>Ավետիս Հարությունյան</b> – Վանի նահանգը Հասան Թահսինի կուսակալության շրջանում (1913–1914 թթ.).....                                                             | 70  |
| <b>Վահե Սարգսյան</b> – Ջավախքի հայ բնակչության թվաքանակի փոփոխությունները 1959–2014 թթ. (ըստ պաշտոնական մարդահամարների տվյալների) .....                           | 88  |
| <b>Լիլիթ Հովհաննիսյան</b> – Հայկական հարցի դիվանագիտական քննարկումների փուլերը 1878–1923 թվականներին՝ հայաստանյան պատմագիտության գնահատմամբ (1991–2023 թթ.) ..... | 100 |

### ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՎԱԿԻ  
ԾՆՆԴՅԱՆ 100-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

|                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Դավիթ Գասպարյան</b> – Պարույր Սևակ. հայրենիքը և բանաստեղծը ..... | 131 |
|---------------------------------------------------------------------|-----|

ՍԵՐԳԵՅ ԳՈՐՈՂԵՑԿՈՒ  
ԾՆՆԴՅԱՆ 140-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

|                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Անուշավան Զաքարյան</b> – Սերգեյ Գորոդեցկու դասախոսությունը Հայկական հարցի մասին (Բաթումի, 1919 թ.) (ռուս.) ..... | 164 |
| <b>Սուսաննա Հովհաննիսյան</b> – Չարենց–Թումանյաններ. մի անհայտ էջ Չարենցի գրական ժառանգությունից .....               | 172 |

### ԼԵՋԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Հրաչյա Բալոյան</b> – Ազգությանը և ազգայինին վերաբերող բառերը հայաստանյան մամուլի հրապարակախոսության լեզվում (1990-ական թվականների սկիզբ) ..... | 189 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ԱՐՎԵՍՏԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Միեր Նավոյան</b> – Ազգային երաժշտության հարցերը խաչատուր Աբովյանի դիտարկումներում ..... | 202 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                                                                          |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Սամվել Ռամազյան</b> – «Քյոռզոլի» էպոսի ուսումնասիրության հարցերը և Հայաստանը (անգլ.) .....            | 216 |
| <b>Տիգրան Ալեքսանյան</b> – Դիտարկումներ Մաժնաբերդ ամրոցի տեղորոշման հարցի շուրջ.....                     | 234 |
| <b>Անժելա Ամիրխանյան</b> – Հատապտուղները հայոց հավաքչական մշակույթում (ավանդույթ և արդիականություն)..... | 245 |

## ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Վանո Եղիազարյան</b> – Արիստակես Լաստիվերցու Պատմության հավանական պատվիրատուն ..... | 258 |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ

|                                                          |     |
|----------------------------------------------------------|-----|
| <b>Աշոտ Մելքոնյան</b> – Հուշեր Վահան Տերյանի մասին ..... | 271 |
|----------------------------------------------------------|-----|

## ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

|                                                                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Վալերի Թունյան</b> – Տ. Օլգենին. Հայաստանը 1913 թ. առաջին կեսին (ռուս.).....                                                                                               | 276 |
| <b>Աննա Ասատրյան</b> – Լիլիթ Երնջակյան. Ավան Հովհաննեսի երաժշտական աշխարհը. Արևելք-Արևմուտք խաչմերուկներ .....                                                                | 284 |
| <b>Գայանե Մախմուրյան</b> – Լիլիթ Հովհաննիսյան. Հայկական հարցի 1915–1923 թթ. պատմության հիմնահարցերի լուսաբանումը հայաստանյան պատմագիտության մեջ (1991–2015 թթ.) (ռուս.) ..... | 288 |
| <b>Աննա Արևշատյան</b> – Միեր Նավոյան. Հայ հիմներգության ծնավորումը. քննական տեսություն .....                                                                                  | 294 |
| <b>Գևորգ Ստեփանյան</b> – Կարեն Մկրտչյան. Հայ-իրանական հարաբերությունները 1991–2005 թթ. ....                                                                                   | 300 |

## ՄԵՐ ԵՐԱՆՏԱԿՈՐՆԵՐԸ

|                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Հասմիկ Հարությունյան</b> – Երվանդ Լալայան (ծննդյան 160-ամյակի առթիվ) .....              | 304 |
| <b>Գայանե Մախմուրյան</b> – Կոնստանդին Խուդավերդյան (ծննդյան 95-ամյակի առթիվ) (ռուս.) ..... | 311 |

## ՄԵՐ ՀՈՐԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

|                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------|-----|
| Վերժինե Սվազյան (ծննդյան 90-ամյակի առթիվ) .....                     | 315 |
| Սվետլանա Պողոսյան – Սուրեն Հոբոսյան (ծննդյան 75-ամյակի առթիվ) ..... | 318 |

## ԳԻՏԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

|                                                                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Պետրոս Գյուլումյան, Անահիտ Խեչոյան – «Արևիք (Մեղրի). պատմամշակութային ժառանգություն և միջմշակութային կապեր». միջազգային գիտաժողով Մեղրի քաղաքում (անգլ.) ..... | 322 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ԼՐԱՏՈՒ

|                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|
| Տիգրան Զարգարյան – ՀՀ ԳԱԱ գիտական հանդեսները միջազգային հարթակներում ..... | 329 |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|

## СОДЕРЖАНИЕ

### ИСТОРИЯ

|                                                                                                                                                 |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Ասոտ Մելկոնյան – Аревик-Мегри в историко-политическом контексте Армении (на англ. яз.) .....                                                    | 3   |
| Գայնե Մախմուրյան – К историко-политической оценке Московского договора от 16 (18) марта 1921 г. (на англ. яз.) .....                            | 15  |
| Ասոտ Մանուչարյան – Епископальная епархия Вананда (IV–VIII века) .....                                                                           | 40  |
| Արտակ Մագալյան – К вопросу вероотступничества Григора Асан-Джалаляна, католикоса Гандзасара (XVI век) .....                                     | 50  |
| Ավետիս Արությունյան – Ванская провинция во время губернаторства Хасан Тахсина (1913–1914 гг.) .....                                             | 70  |
| Վառ Տարկիսյան – Изменения численности армянского населения Джавахка в 1959–2014 гг. (по официальным данным переписи населения) .....            | 88  |
| Լիլիտ Օганисян – Этапы дипломатических обсуждений Армянского вопроса в 1878–1923 гг. по оценке армянской исторической науки (1991–2023 гг.) ... | 100 |

### ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ  
ПАРУЙРА СЕВАКА

|                                                        |     |
|--------------------------------------------------------|-----|
| Դավիդ Գասպարյան – Паруйр Севак: отечество и поэт. .... | 131 |
|--------------------------------------------------------|-----|

К 140-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ  
СЕРГЕЯ ГОРОДЕЦКОГО

|                                                                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Անուշավան Զաքարյան – Лекция Сергея Городецкого об Армянском вопросе (Батуми, 1919 г.) (на русск. яз.) ..... | 164 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

|                                                                                                         |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Сусанна Ованесян – Чаренц– Туманяны: неизвестная страница художественного наследия Чаренца .....</b> | <b>172</b> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|

## ЛИНГВИСТИКА

|                                                                                                                                              |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Рачья Балоян – Слова, относящиеся к национальности и к национальному в языке публицистики армянской прессы (начало 1990-х годов).....</b> | <b>189</b> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|

## ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

|                                                                                   |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Мгер Навоян – Вопросы национальной музыки в суждениях Хачатура Абовяна ...</b> | <b>202</b> |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------------|

## АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОГРАФИЯ

|                                                                                                      |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Самвел Рамазян – Проблемы изучения эпоса «Кёроглы» и Армения (на англ. яз.).....</b>              | <b>216</b> |
| <b>Тигран Алексанян – Наблюдения вокруг вопроса локализации крепости Мацнаберд .....</b>             | <b>234</b> |
| <b>Анжела Амирханян – Ягоды в армянской собирательской культуре (традиция и современность) .....</b> | <b>245</b> |

## ОБСУЖДЕНИЯ

|                                                                                 |            |
|---------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Вано Егиазарян – Вероятный заказчик «Истории» Аристакеся Ластиверци.....</b> | <b>258</b> |
|---------------------------------------------------------------------------------|------------|

## ПУБЛИКАЦИИ

|                                                          |            |
|----------------------------------------------------------|------------|
| <b>Ашот Мелконян – Воспоминания о Ваане Теряне .....</b> | <b>271</b> |
|----------------------------------------------------------|------------|

## РЕЦЕНЗИИ

|                                                                                                                                                                                   |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Валерий Тунян – Т. Ольгенин: Армения в первой половине 1913 г. (на русск. яз.).....</b>                                                                                        | <b>276</b> |
| <b>Анна Асатрян – Лилит Ернджакян: Музыкальный мир Алана Ованеса: перекрестки Восток–Запад .....</b>                                                                              | <b>284</b> |
| <b>Гаянэ Махмуриян – Лилит Оганисян: Освещение проблем истории Армянского вопроса 1915–1923 гг. в исторической науке Республики Армения (1991–2015 гг.) (на русск. яз.) .....</b> | <b>288</b> |
| <b>Анна Аревшатян – Мгер Навоян: Формирование армянской гимнографии: аналитическая теория .....</b>                                                                               | <b>294</b> |
| <b>Геворг Степанян – Карен Мкртчян: армяно-иранские отношения в 1991–2005 гг. ....</b>                                                                                            | <b>300</b> |

## НАШИ ЗАСЛУЖЕННЫЕ ДЕЯТЕЛИ

|                                                                          |            |
|--------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Асмик Арутюнян – Ерванд Лалаян (к 160-летию со дня рождения).....</b> | <b>304</b> |
|--------------------------------------------------------------------------|------------|

|                                                                                                      |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Гаяне Махмуриян</b> – Константин Худавердян (к 95-летию со дня рождения)<br>(на русск. яз.) ..... | 311 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## НАШИ ЮБИЛЯРЫ

|                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------|-----|
| Вержине Свазлян (к 90-летию со дня рождения) .....                        | 315 |
| <b>Светлана Погосян</b> – Сурен Обосян (к 75-летию со дня рождения) ..... | 318 |

## НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

|                                                                                                                                                                                      |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Геворг Гюлумян, Анаит Хечоян</b> – Международная научная конференция<br>«Аревик (Мегри): историко-культурное наследие и межкультурные связи»<br>в городе Мегри (на англ.яз.)..... | 322 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ХРОНИКА

|                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Тигран Заргарян</b> – Научные журналы НАН РА на международных площадках..... | 329 |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|

## CONTENTS

## HISTORY

|                                                                                                                                                                                                 |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ashot Melkonyan</b> – Arevik-Meghri in the historical and political context of Armenia<br>(in Eng.).....                                                                                     | 3   |
| <b>Gayane Makhmourian</b> – On the historical and political assessment of the Treaty of<br>Moscow, dated march 16 (18) 1921 (in Eng.).....                                                      | 15  |
| <b>Ashot Manucharyan</b> – Episcopal diocese of Vanand (IV–VIII centuries) .....                                                                                                                | 40  |
| <b>Artak Maghalyan</b> – On the issue of Grigor Hasan-Jalalyan’s apostasy, Catholicos of<br>Gandzasar .....                                                                                     | 50  |
| <b>Avetis Harutyunyan</b> – Van province during the governorship of Hasan Tahsin<br>(1913–1914) .....                                                                                           | 70  |
| <b>Vahe Sargsyan</b> – Dynamics of the Armenian population of Javakhk from 1959 to 2014<br>(according to the official census data) .....                                                        | 88  |
| <b>Lilit Hovhannisyan</b> – Stages of diplomatic discussions of the Armenian question in<br>1878–1923 according to the assessment of Armenian historical<br>science (1991–2023) (in Russ.)..... | 100 |

## LITERARY STUDIES

TO THE 100TH ANNIVERSARY  
OF THE BIRTH OF PARUYR SEVAK

|                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>David Gasparyan</b> – Paruyr Sevak. Motherland and poet ..... | 131 |
|------------------------------------------------------------------|-----|

TO THE 140TH ANNIVERSARY  
OF THE BIRTH OF SERGEY GORODETSKY

|                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Anushavan Zakaryan</b> – The lecture of Sergey Gorodetsky on the Armenian question<br>(Batumi, 1919) (in Russ.)..... | 164 |
| <b>Susanna Hovhannisyan</b> – Charents-Tumanyan: an unknown page of the artistic<br>heritage of Yeghishe Charents ..... | 172 |

LINGUISTICS

|                                                                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Hrachya Baloyan</b> – Words related to nationality and national in the language of<br>journalism of the Armenian press (early 1990s)..... | 189 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

ARTS

|                                                                                     |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Mher Navoyan</b> – The views of Khachatur Abovyan on national music issues ..... | 202 |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----|

ARCHAEOLOGY, ETHNOGRAPHY

|                                                                                                         |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Samvel Ramazyan</b> – The problems of studying the epic “Koroglu” and Armenia<br>(in Eng.) .....     | 216 |
| <b>Tigran Aleksanyan</b> – Observations on the issue of the Matznaberd fortress<br>localization .....   | 234 |
| <b>Anzhela Amirkhanyan</b> – Culture of gathering berries in Armenia (tradition and<br>modernity) ..... | 245 |

DISCUSSIONS

|                                                                                                     |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Vano Yeghiazaryan</b> – The probable promoter of the “History” by<br>Aristakes Lastivertsi ..... | 258 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

PUBLICATIONS

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ashot Melkonyan</b> – Memories about Vahan Teryan ..... | 271 |
|------------------------------------------------------------|-----|

REVIEWS

|                                                                                                                                                                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Valeri Tunyan</b> – T. Olgenin: Armenia in the first half of 1913 (in Russ.) .....                                                                                                                                 | 276 |
| <b>Anna Asatryan</b> – Lilit Yernjakyan: the musical world of Alan Hovhaness:<br>East-West crossroads .....                                                                                                           | 284 |
| <b>Gayane Makhmourian</b> – Lilit Huvhannisyan: coverage of the problems of the history<br>of the Armenian question of 1915–1923 in the historical science of the Republic<br>of Armenia (1991–2015) (in Russ.) ..... | 288 |

|                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Anna Arevshatyan</b> – Mher Navoyan: The formation of the Armenian hymnography:<br>a critical overview..... | 294 |
| <b>Gevorg Stepanyan</b> – Karen Mkrtchyan: Armenian-Iranian relations (1991–2005) .....                        | 300 |

#### OUR HONOURED SCHOLARS

|                                                                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Hasmik Harutyunyan</b> – Yervand Lalayan (on the occasion of his 160th birthday).....                      | 304 |
| <b>Gayane Makhmourian</b> – Konstantin Khudaverdyan (on the occasion of his<br>95th birthday) (in Russ.)..... | 311 |

#### OUR JUBILEES

|                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Verjine Svazlyan (on the occasion of her 90th birthday) .....                           | 315 |
| <b>Svetlana Poghosyan</b> – Suren Hobosyan (on the occasion of his 75th birthday) ..... | 318 |

#### SCIENTIFIC LIFE

|                                                                                                                                                                                        |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Gevorg Gyulumyan, Anahit Khechoyan</b> – “Arevik (Meghri): historical and<br>cultural heritage and intercultural relations” International Conference in<br>the city of Meghri ..... | 322 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

#### NEWS

|                                                                                                                                                 |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Tigran Zargaryan</b> – Scientific journals of the National Academy of Sciences of the<br>Republic of Armenia on international platforms..... | 329 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|